

Oleg RUSU, doctor în drept,
lector superior al Catedrei „Drept penal”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

PROBLEME ȘI PERSPECTIVE PRIVIND CORECTAREA CONDAMNAȚILOR PRIN PRISMA STANDARDELOR EUROPENE

Problema scopurilor pedepsei a fost mereu una dintre cele mai discutate. Aplicarea unui sau altui tip de pedeapsă de către instanța de judecată trebuie să urmărească în mod necesar atingerea scopurilor fixate pentru această instituție de drept penal. Legea penală [1, art.61 alin.(2)] pune accentul pe atingerea a patru scopuri în urma aplicării pedepsei față de condamnat:

- restabilirea echității sociale;
- corectarea condamnatului;
- prevenirea specială sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea condamnaților;
- prevenirea generală sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea altor persoane.

Dezbaterile pe marginea scopurilor pedepsei au fost și rămân actuale și astăzi. Cert este faptul că în diferite etape ale dezvoltării sale statul promovează prin politica sa penală atingerea unora dintre ele, celelalte având un rol complementar [2, p. 427].

Prin prezentul studiu, fără a pretinde la multilateralitate și obiectivitate, vom aborda problema privind capacitatea statului și a societății de a atinge, prin intermediul pedepsei penale, corectarea condamnatului.

Actuala legislație penală a Republicii Moldova atribuie un rol important corectării condamnaților. De posibilitatea atingerii scopului indicat se ține cont la stabilirea pedepsei, la liberarea condiționată înainte de termen, la condamnarea condiționată, precum și la aplicarea măsurilor cu caracter educativ.

Corectarea condamnatului este un scop care justifică pedeapsa, în viziunea doctrinelor ce pledează pentru reabilitarea condamnaților. În perioada sovietică, conținutul acestei finalități a pedepsei era umplut cu idei de transformare a condamnatului „dintr-un individualist egoist într-un om capabil să îmbine just interesele personale cu cele obștești” [3, p. 6]: educarea unei atitudini conștiințioase față de muncă și de proprietatea obștească, încadrarea activă a condamnatului în viața culturală, colectivă a societății. Or, aceste obiective pot impune reținerea infractorului și „reeducarea” lui pentru o perioadă nedeterminată – fapt care ar contraveni legalității pedepselor sau ar avea drept consecință o profundă alterare a personalității condamnatului, aducând atingere demnității umane, ceea ce nu este o sarcină a Dreptului penal [2, p. 430].

Actualmente, aceste idealuri s-au dovedit a fi practic irealizabile, fapt ce a

dictat o regândire a vectorului acestui scop, pentru a se încadra mai bine în realitățile vieții de astăzi, precum și în valorile umane nou afirmate. Tot mai mulți autori cad de acord cu faptul că procesul de corectare a condamnatului trebuie să transforme personalitatea acestuia în vederea respectării legii, ca pe viitor el să nu mai săvârșească infracțiuni. Nerecidivarea lui pe viitor s-ar încadra perfect în sensul „corectării și reeducării” sale din punctul de vedere al Dreptului penal [2, p. 430].

În Codul de executare al Republicii Moldova nu este specificată nici noțiunea de corectare, nici rezultatul final al procesului de corectare.

Totodată, în dreptul penal, prin corectare nu este subînțeles un proces, dar un anumit rezultat. Spre exemplu, conform art.59 CP al RM, în privința persoanei puse sub învinuire, pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, care își recunoaște vinovăția și nu prezintă pericol social, urmărirea penală poate fi suspendată condiționat, cu liberarea ulterioară de răspundere penală în conformitate cu procedura penală, dacă corectarea acestei persoane este posibilă fără aplicarea unei pedepse penale [1, art. 59].

Astfel, nici Codul penal, nici Codul de executare al Republicii Moldova, nu specifică ce rezultate trebuie să fie obținute în urma influenței de corectare a pedepsei.

Fără ca să intrăm în polemică, vom observa că controversele privind corectarea condamnatului, ca scop al pedepsei penale, sunt purtate în următoarele direcții: privind corespunderea acestui scop esenței pedepsei [4]; privind autonomia acestui scop (raportul ei cu prevenția individuală) [5]; privind plauzibilitatea formulării unui astfel de scop [6, p. 29]; privind raționalitatea (oportunitatea) [7] și realizabilitatea [8] sa.

Un timp îndelungat discuțiile referitoare la realizabilitatea sa aveau un caracter scolastic, determinat de lipsa unei înțelegeri unitare asupra conținutului corectării. Însăși corectarea era o noțiune exclusiv pedagogică, fiind definită în mod diferit de către pedagogi [9]. Unii savanți vedeau, ca rezultat al corectării, abținerea pe viitor de la săvârșirea infracțiunii (corectarea juridică), alții – în cultivarea la condamnat a unor calități morale înalte, în conformitate cu care el, după eliberare, ar fi fost un membru activ al societății care respectă legile (corectarea morală) [10].

Problema corectării condamnaților poate fi formulată în felul următor – de a corecta persoana prin pedeapsă nu este posibil. În realitate, exprimându-ne cu cuvintele lui C. Marx, „de pe timpurile lui Cain lumea niciodată nu a putut fi nici corectată, nici speriată cu pedeapsa, ci dimpotrivă” [11, p. 530].

Reprezentantul școlii clasice a dreptului penal, Cesare Beccaria, la timpul său, scria: „Scopul pedepsei nu constă în a provoca suferințe persoanei sau a face inexistentă infracțiunea deja săvârșită. Scopul pedepsei constă doar în a împiedica persoana vinovată să cauzeze, din nou, un prejudiciu societății și a-i face pe alții să se abțină de la săvârșirea unor fapte similare” [12, p. 94].

Potrivit autorului Alexandru Borodac, prin corectarea condamnatului se înțelege educarea acestuia în spiritul stimei, respectului față de oameni, societate, muncă, față de regulile și tradițiile vieții în societate, lege și stimularea condamnatului spre o conduită docilă. A ne propune unele scopuri mai mărețe – de exem-

plu, condamnatul în timpul executării să devină o personalitate de o înaltă morală – ar însemna să le discredităm [13, p. 378-379].

În opinia autorilor comentariului Codului penal al Republicii Moldova [15, p. 130], prin corectarea condamnatului, ca scop al pedepsei penale, se înțelege conștientizarea de către făptuitor a celor săvârșite, reîntoarcerea și reîncadrarea acestuia în societate. Făptuitorul urmează să fie convins că respectarea legii penale este o necesitate și că numai astfel el va putea evita aplicarea față de sine a altor pedepse penale.

Aici apare întrebarea: „Dacă atingerea unei corectări durabile a condamnatului asigură abținerea sa de la săvârșirea unor noi infracțiuni, de ce atunci separat mai este înaintat scopul prevenției speciale?” Rezultă că două scopuri de sine stătătoare ale pedepsei – corectarea și prevenția specială – sunt mijloace diferite de influență pentru obținerea aceluiași rezultat – abținerea condamnatului de la săvârșirea unei noi infracțiuni.

În această ordine de idei, urmează de specificat că corectarea, în forma sa pură, urmează a fi examinată ca o formare spirituală a persoanei, iar prevenția este așa-numita corectare juridică. Respectiv, în primul caz, persoana nu săvârșește o infracțiune, deoarece a conștientizat, a regândit, a cultivat, a trezit în sine conștiința morală și religioasă, s-a debarasat de trăsăturile și calitățile negative în urma influențării penitenciare, în cel de-al doilea caz, persoana nu săvârșește o altă infracțiune doar preponderent de teama să nu fie pedepsit.

Conform autorului rus A. Mițkevici, drept rezultat al influenței de corectare a pedepsei, trebuie să fie abținerea persoanei în cauză de la săvârșirea unor noi infracțiuni datorită schimbărilor din psihicul său în forma unei aprecieri negative a comportamentului deviant, a unei atitudini pozitive față de regulile de comportament unanim recunoscute și a disponibilității de a se comporta în conformitate cu aceste reguli [16, p. 114].

Un alt autor rus ajunge la concluzia că corectarea condamnatului este o schimbare juridico-morală pozitivă a personalității condamnatului condiționată de aplicarea pedepsei, care împiedică săvârșirea unor noi infracțiuni [17, p. 111].

Referitor la această problemă, în mod similar, s-au expus și mulți alți teoreticieni. Punctul de vedere, unanim recunoscut, este că corectarea constă în aceea că în urma influenței pedepsei penale în personalitatea condamnatului și în sistemul său valoric trebuie să survină astfel de schimbări încât el să devină un cetățean nondelinvent și să se abțină, în mod conștient, de la săvârșirea unor infracțiuni pe viitor.

În lumina celor expuse, altfel sunt percepute datele obținute de criminologi referitoare la faptul că foarte multe infracțiuni sunt comise întâmplător. În special A. Jalinski și A. Gherasun au indicat că majoritatea omorurilor, violurilor, jafurilor și tâlhăriilor sunt săvârșite spontan pe neașteptate pentru toți [18, p. 3-10].

Imprevizibilitatea principală a prognozării comportamentului persoanei, într-o perspectivă mai mult sau mai puțin îndepărtată, face destul de confuză și neclară sarcina corectării condamnaților deoarece, prin sine, cultivarea unei atitudini respectuoase față de muncă, societate, normele general acceptate de comportament nu garantează abținerea de la comiterea infracțiunii.

Urmează de menționat că scopurile pedepsei penale nu sunt izolate, realizarea unora dintre ele presupune în mod necesar și atingerea altora, cel puțin parțial. Însă, în unele cazuri, scopurile corectării și prevenirii infracțiunilor intră în contradicție reciprocă.

Să examinăm exemplul cu stabilirea pedepsei pentru infracțiunile de corupție. În majoritatea cazurilor coruptul este o persoană care muncește, adică are o atitudine respectuoasă față de muncă, de regulă are copii cărora le poartă de grijă, se bucură de stimă în colectiv, fiind și o persoană agreabilă în comunicare. Stimularea unui comportament legal, al unui astfel de condamnat, este asigurată, pe deplin, prin aplicarea unor pedepse complementare, prin care condamnatului îi este interzis de a ocupa anumite funcții. Nu este surprinzător că instanțele de judecată, ținând cont de prevederile art.79 alin. (1) CP RM, deseori, în asemenea cazuri, stabilesc pedepse condiționate. Însă o astfel de situație, într-o mare măsură, diminuează influența de prevenire a pedepsei penale.

Savantul rus M. Șargorodski scria că pedeapsa este una din determinantele comportamentului uman, deoarece influența sa trece prin voința și conștiința oamenilor [19, p. 36]. Anume în aceasta constă influența sa de prevenire. Însă, în ultimul timp, suntem nevoiți să constatăm că determinantă a comportamentului infractorilor este, de asemenea, și posibilitatea de a evita pedeapsa penală, sau executarea ei reală.

În literatură este expusă și o poziție mult mai critică, conform căreia scopul corectării nu este oportun pentru politica juridico-penală modernă, deoarece nimeni nu poate fi corectat prin pedeapsă [20, p. 85-95]. Cu poziția respectivă putem fi de acord doar sub aspectul că corectarea, ca scop al pedepsei penale, este greu sesizabilă, deoarece lipsesc criteriile clare de apreciere a atingerii rezultatului dorit. De aceea este greu de identificat datorită cărui fapt condamnatul, după executarea pedepsei, nu a comis noi infracțiuni: fie datorită acelor mijloace de corectare care au fost aplicate față de el, fie în urma modificării sistemului său de valori, opinii, sau datorită altor cauze.

În afară de aceasta, sunt astfel de pedepse în care corectarea, ca proces, lipsește – acestea sunt: amenda; privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate; retragerea gradului militar, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat. La stabilirea acestor categorii de pedepse scopul corectării lipsește, deoarece datorită specificului executării acestor pedepse, un astfel de scop nici nu trebuie să existe. În acest context considerăm că în legea penală trebuie să fie fixate doar acele scopuri care sunt specifice dreptului penal și pot fi atinse prin mijloacele sale, și anume: restabilirea echității sale, prevenția specială și generală a infracțiunilor.

Scopul corectării condamnaților trebuie să fie fixat în legislația Republicii Moldova, însă, din punctul nostru de vedere, nu în cea penală, deoarece realizarea sa se înfăptuiește în procesul executării pedepsei, ci în cea execuțional-penală.

Astfel, regula 58 a Ansamblului de reguli minime pentru tratamentul deținuților [21] prevede că „Scopul și justificarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate sunt de fapt de a proteja societatea împotriva crimei. Un astfel de scop nu va fi atins decât dacă perioada de privare de libertate este în folosul de a obține,

în măsura posibilului, ca delincentul, odată pus în libertate, să nu fie numai dornic dar și capabil de a trăi respectând legea și îngrijindu-se de nevoile sale”.

La fel și Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, în art. 10, pct.3 prevede că „Regimul penitenciar va cuprinde un tratament al condamnaților având drept scop esențial îndreptarea lor și reclasarea lor socială” [22].

Regulile europene pentru penitenciare prevăd că un program educațional sistematic, cu obiective de menținere a cunoștințelor, îmbunătățire a nivelului general de educație a deținuților și al perspectivelor de a duce o viață responsabilă, lipsită de infracțiuni, va constitui o parte esențială în cadrul regimului deținuților condamnați. Totodată, programele educaționale ale deținuților condamnați trebuie să fie adaptate la durata perioadei de încarcerare [23, pct. 106].

Astfel, scopul corectării este specific întregului sistem penitenciar, de aceea el trebuie fixat, în primul rând, în Codul de executare al Republicii Moldova, deoarece scopul corectării condamnaților, sub aspect juridico-penal, nu are o semnificație de sine stătătoare, datorită faptului că el poate fi atins doar la executarea pedepsei.

Având în vedere cele menționate, propunem noțiunea de corectare care urmează a fi conținută în art.171 alin.(1) CE RM în următoarea formulare: „Corectarea condamnatului este un proces de modificări pozitive care au loc în personalitatea lui și care creează premise pentru un comportament legal”.

Este evident și faptul că procesul de modificări pozitive ale personalității condamnatului necesită o influență sistematică, bine organizată, asupra condamnatului pe parcursul unei perioade de timp cu aplicarea față de el a unui întreg complex de mijloace de influență. Prin urmare, o astfel de corectare, în mod obiectiv, nu poate fi atinsă prin aplicarea oricărei pedepse (ar fi naiv să așteptăm un astfel de rezultat de la amendă, spre exemplu). Pedepsa care, în principiu, ar putea atinge corectarea trebuie să posede următoarele caracteristici:

- o durată de timp suficientă, deoarece formularea unor astfel de modificări pozitive necesită o perioadă de timp îndelungată;
- posibilitatea aplicării față de condamnat a întregului spectru de mijloace de corectare (conform art.171 alin.(1) CE RM, mijloacele principale de corijare a condamnatului sunt: modul și condițiile de executare a pedepsei, munca social-utilă, munca educativă, instruirea profesională, învățământul general, influența exercitată de societate [24, art.171 alin.(1)];
- realizarea permanentă și neîntreruptă a procesului corectării;
- izolarea de mediul social anterior, până la corectarea deplină (deoarece se presupune că anume în acel mediu a avut loc deformarea personalității, care necesită a fi corectată).

Sub aceste caracteristici se înscriu doar două pedepse penale – pedeapsa cu închisoare și pedeapsa cu detențiune pe viață. De aceea putem formula concluzia prealabilă conform căreia scopul corectării, în formularea propusă de noi, poate fi pus doar în fața pedepsei cu închisoare.

În același timp, o studiere mai detaliată a practicii executării și ispășirii pedepsei cu închisoare demonstrează că pedeapsa penală, sub formă de închisoare,

conține unele contradicții care nu doar că nu contribuie la atingerea scopului corectării, ci, în unele cazuri, îndepărtează statul de la realizarea sa.

În primul rând, corectarea necesită o atmosferă pedagogică favorabilă. În instituțiile penitenciare condamnatul se „corectează” în condițiile unei concentrări mari a unor persoane delăsate din punct de vedere pedagogic, iar fiecare din ei nu reprezintă, nici pe departe, cea mai bună parte a societății [25, p. 37]. Prin urmare, atmosfera pedagogică în instituțiile penitenciare este extrem de nefavorabilă. A educa moralicește o persoană nu se reușește întotdeauna chiar și în condițiile unei familii, școli sau colectiv normal, cu atât mai mult, este utopic a pune o astfel de sarcină în fața pedepsei cu închisoare, care presupune cel mai dificil contingent de discipoli, iar condițiile sunt semnificativ îngreunate [26, p. 32].

În al doilea rând, orice proces educativ cum este și corectarea necesită o atmosferă psihologică favorabilă, care, înainte de toate, trebuie să se exprime prin respect și încredere reciprocă a educatorului și a discipolului. La executarea pedepsei cu închisoare acest fapt nu are loc din cauze obiective. Colaboratorii care participă la procesul de corectare a condamnatului, în virtutea atribuțiilor de serviciu, trebuie să asigure ordinea de ispășire a pedepsei (regimul).

Regimul are, inclusiv, o funcție de pedeapsă, care se realizează prin stabilirea unor astfel de reguli de comportament, a căror respectare este menită să cauzeze condamnatului anumite suferințe [27, p. 103-104]. Respectarea lor este asigurată fără a se ține cont de voința condamnatului (cel mai frecvent în pofida voinței condamnatului) prin constrângere. Astfel, la dispoziția administrației rămân doar metodele forțate, coercitive de menținere a ordinii ...” [28, p. 83], fapt care exclude relații cordiale față de colaboratorii instituțiilor penitenciare din partea condamnaților. Pe de altă parte, legitățile social-psihologice, specifice comunității condamnaților, includ un sistem de relații reciproce „noi – ei”, adică, pe fundalul consolidării condamnaților, are loc procesul contrapunerii colaboratorilor instituției. Discipolii se află în confruntare cu educatorii [29].

În al treilea rând, o piedică serioasă în atingerea corectării este subcultura criminală [30, p. 80-88]. Condamnatul, fiind plasat în instituția penitenciară, se pomenește într-un mediu social cu o organizare neformală bine conturată, cu un sistem valoric distinct. Nu este necesar de a demonstra că condițiile de viață în locurile de detenție se deosebesc de condițiile de viață de la libertate. Persoana trebuie să se adapteze la noul mediu.

Potrivit sociologilor, modalitățile de bază ale adaptării sociale, constau în acceptarea normelor și valorilor noului mediu social, precum și a formelor de interacțiune socială [31, p. 6].

Este vădită o contradicție. Dorind a cultiva la condamnat o atitudine respectuoasă față de normele, regulile și tradițiile conviețuirii sociale, el practic este impus, o perioadă îndelungată de timp, să trăiască după normele și principiile elaborate de comunitatea infractorilor. Este evident că astfel de norme și principii se deosebesc esențial de cele față de care administrația dorește să cultive respectul condamnaților [32, p. 88-89].

Astfel, se creează situația când o persoană care este deținută o perioadă îndelungată în izolare, pe de o parte, se dezobișnuiește de normele acceptate în

societate, iar pe de altă parte, se deprinde cu normele din mediul condamnaților. Această circumstanță apare ca una din condițiile importante ale unui comportament postpenitenciar ilegal.

În astfel de condiții este foarte dificil de a crea o atitudine respectuoasă a condamnatului față de anumite valori. Totodată, există și alte probleme care caracterizează o altă latură a procesului corecțional.

Este evident că pentru formarea unei atitudini respectuoase față de normele și tradițiile conviețuirii sociale la condamnați, colaboratorii sistemului penitenciar trebuie să le cunoască ei înșiși, fapt care presupune existența studiilor și cunoștințelor corespunzătoare.

În afară de aceasta, serviciul în sistemul penitenciar rămâne a fi și în prezent unul puțin prestigios, fapt care influențează asupra realizării politicii de cadre în selectarea candidaților la serviciu. Lacunele politicii de cadre sunt printre factorii de bază care influențează asupra respectării legalității din partea colaboratorilor instituțiilor penitenciare.

Ținem să menționăm că practica modernă a statelor dezvoltate merge pe calea liberalizării maxime a condițiilor de ispășire a pedepsei în locurile de deținere, lăsând doar cele mai necesare elemente de constrângere ce țin, în primul rând, de profilaxia evadărilor și a altor delictive din partea condamnaților. Rolul constrângerii nu poate fi subestimat însă, în nici un caz, nu urmează a fi supraapreciat, văzând în măsurile de constrângere o cheie a succesului în lupta cu un astfel de viciu social cum este criminalitatea.

Astfel, prin intermediul mijloacelor de corectare, aplicate față de condamnat, se urmărește de a introduce corectivele necesare în calitățile sale social-psihologice, de a-i neutraliza deprinderile negative și de a-i impune respectul față de lege. Atingerea unui asemenea rezultat este numit corectare juridică care prezintă prin sine un rezultat important al aplicării pedepsei și un indicator semnificativ al eficienței sale [33, p. 31].

Așadar, corectarea condamnatului ca scop al pedepsei penale se consideră a fi atinsă dacă condamnatul nu mai prezintă pericol de a recidiva. Corectarea execuțional-penală apare ca mijloc de realizare a acestui scop. Fixând noțiunea corectării condamnaților în legislația execuțional-penală a Republicii Moldova va fi făcut un pas important care va permite a evita controversele privind conținutul termenului respectiv.

Referințe bibliografice:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV, din 18.04.2002, în vigoare de la 12.06.2003, în: *Monitorul Oficial* al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr. 128-129/1012.
2. Stela Botnaru ș.a., *Drept penal. Partea generală*, vol. I, Editura Cartier SRL, Chișinău, 2005.
3. *Explicații teoretice ale Codului penal român*, Editura Academiei Române, ALL BECK, București, 2003, ed. a II-a, vol. II.
4. F. Mitelshedt, *Gegen die Freiheitsstrafen*, Leipzig, 1879.
5. А.А. Герцензон, *Основные положения Уголовного кодекса РСФСР 1960*

- года, М., 1961, р. 19-20; Н.А. Стручков, «Проблемы наказания в проекте общесоюзного и республиканского уголовного законодательства», în *Советское государство и право*, № 7, 1958.
6. А. Усс, «Допустимо ли исправлять осужденных?», în *Человек: преступление и наказание*, № 1(2), 1994.
 7. М.Д. Шаргородский, *Наказание, его цели и эффективность*, Ленинград, 1973.
 8. Н.А. Огурцов, «Некоторые методологические проблемы теории наказания», în *Учебно-методические материалы по итогам межкафедрального теоретического семинара*, Рязань, 1990, с. 19; А.П. Северов, «Тюрьма не делает человека лучше», în *Воспитание и правопорядок*, №10, 1990.
 9. *A se vedea: Исправительная (пенитенциарная) педагогика: Учебник для слушателей и курсантов учебных заведений МВД РФ* / Под ред. А.И. Зубкова, М.П. Стуровой, Рязань, 1993.
 10. *A se vedea: Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации* / Под ред. А.И. Зубкова. Москва, 1997. р. 19; Б.Б. Казак, *Уголовно-исполнительная система в механизме обеспечения внутренней безопасности общества (теоретические и организационно-правовые аспекты)*, Автореф. дис... докт. юрид. наук, М., 2000.
 11. К. Маркс, *Смертная казнь. Pamфлет г-на Кобдена. Мероприятия английского банка дома* // К. Маркс и Ф. Энгельс., Сочинения, 2-е изд., Т. 8.
 12. Ч. Беккариа, *О преступлениях и наказаниях*, Москва, Стелс, 1995.
 13. Alexandru Borodac ș.a., *Manual de drept penal. Partea generală*, Chișinău, 2005.
 14. Alexei Barbăneagră ș.a., *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*, Chișinău, Editura Sarmis, 2009.
 15. А.Ф. Мицкевич, *Уголовное наказание*, Санкт-Петербург, 2005.
 16. В.В. Мальцев, *Наказание и проблемы его назначения в уголовном праве*, Волгоград, 2007.
 17. А. Э. Жалинский, А.А. Герасун, *Криминологические аспекты непредумышленных преступлений. Вопросы борьбы с преступностью*, вып. 15, М., 1972.
 18. М.Д. Шаргородский, *Наказание, его цели и эффективность*, Изд-во Ленинградского университета, 1973.
 19. Ю.И. Блохин, «Оценка достижимости наказанием исправления осужденного», în *Актуальные проблемы современной науки в период политико-правового реформирования России в конце XX- начале XXI вв.* / Сб. научн. тр., Ростовский филиал РТА, Ростов-на-Дону, 2007.
 20. Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților, adoptate prin Rezoluția din 30.08.1955 de primul Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, desfășurat la Geneva în 1955, aprobate de Consiliul Economic și Social prin Rezoluțiile 663 C (XXIV) din 31.07.1957 și 2076 (LXII) din 13.05.1977.
 21. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adu-

- narea Generală a ONU prin Rezoluția 2200 A(XXI) din 16.12.1996, în vigoare de la 23.03.1976. (în vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993).
22. Recomandarea Comitetului de Miniștri ai statelor membre referitoare la Regulile Penitenciare Europene REC (2006)2, adoptate de Comitetul de Miniștri, la data de 11 ianuarie 2006, în timpul celei de a 952-a reuniuni a miniștrilor delegați, pct. 106.
 23. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24.12.2004, în vigoare din 01.07.2005, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.09.2005, 34-35/112.
 24. Н.А. Стручков, В.Ф. Пирожков, «Асоциальная субкультура и ее профилактика», în *Личность преступника и исполнение уголовных наказаний*, ВНИИ МВД СССР, 1982.
 25. М.Д. Шаргородский, *Наказание, его цели и эффективность*, Л., 1973.
 26. Ю.И. Блохин, *Уголовно-исполнительное право: Учебное пособие*, Ростов-на-Дону, Изд-во Феникс, 2005.
 27. A se vedea: В.Ф. Абрамкин, В.Ф. Чеснокова, «Социокультурные проблемы пенитенциарной реформы в России», în *Совершенствование законодательства и практики учреждений, исполняющих наказания, на основе Конституции Российской Федерации*, Москва, ВНИИ МВД РФ, 1995.
 28. A se vedea: А.Н. Сухов, *Социально-психологические явления в среде осужденных*, Рязань, 1987.
 29. Ю.И. Блохин, «Криминогенные и антикриминогенные свойства тюремной субкультуры», în *Социально-экономические и технико-технологические проблемы развития сферы услуг*, Сб. научн. трудов, вып. 3, часть 1, Ростов-на-Дону, Изд-во РИС ЮРГУЭС, 2004.
 30. *Краткий словарь по социологии*/ Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина, М., Изд-во Политиздат, 1988.
 31. Ю.И. Блохин, «Призонизация как проблема исправления осужденных», în *Юридический вестник РГЭА*, № 1, 1999.
 32. *Уголовно-исполнительный кодекс Украины. Научно-практический комментарий*, под ред. проф. А.Ф. Степанюка, Харьков, Изд-во Одиссей, 2006.